

COVENANT & CONVERSATION

RABİ LORD JONATHAN SACKS ל"צ"א İLE
ETİK ÜZERİNE DENEMELER

Covenant & Conversation yazılarına yönelik cömert sponsorlukları için Wohl Legacy'ye teşekkürlerimizle

Ceza ve İntikam

Mase

Bamidbar kitabının sonuna yaklaşırken, sığınak şehirler kanunuyla karşılaşmaktayız. Bu amaçla Yarden Nehri'nin doğu yakasında üç şehir ve daha sonra, Erets Yisrael'in içinde üç şehir daha ayrılacaktı. Adam öldürme fiilini işlemiş kişiler buraya kaçacak ve davaları kanuni bir mahkeme tarafından dinlenene kadar burada koruma altında olacaklardı. Eğer cinayetten suçlu bulunurlarsa, Tanah döneminde, idam cezasına çarptırılırlardı. Eğer masum bulunurlarsa – şayet ölüm, hiçbir tasarı veya kötü niyet olmaksızın, kaza sonucu veya yanlışlıkla gerçekleşmişse – o zaman “Koen Gadol'un ölümüne kadar” bir sığınak şehirde kalmaları gerekecekti (bkz. Bamidbar 35:28). Burada ikamet etmekle, *goel a-dam*, yani “kanı kurtaran” adı verilen ve genellikle, kurbanın en yakın akrabası olan kişinin alabileceği intikama karşı koruma altında olacaklardı.

Adam öldürme, Yahudi kanununda asla ciddiye alınmayan bir şey olmamıştır. Fakat cinayet, yani kasıtlı adam öldürme ile kasıtsız adam öldürme, yani kazara gerçekleşmiş bir ölüm arasında temel bir fark vardır. Kazara gerçekleşmiş bir ölümüne karşılık bir intikam eylemi olarak, cinayetten suçlu olmayan birini öldürmek, adalet değil, daha çok kan dökmek anlamına gelir; bu önlenmelidir – kanuni yetkiye sahip olmayan infazcılar karşısında risk altında olan insanlar için güvenli sığınaklara yönelik ihtiyacın sebebi budur.

Haksız şiddetin önlenmesi Tora'da temel bir yere sahiptir. Tanrı'nın Tufan sonrasında Noah ve insanlıkla yapmış olduğu antlaşma, cinayeti en ağır suç olarak tanımlamaktadır:

“Her kim insan kanı dökerse, kanı insan tarafından dökülecektir, çünkü [Tanrı,] insan ırkını Tanrı'nın suretinde yapmıştır” (Bereşit 9:6).

Haksız yere dökülen kan, doğrudan Göklere haykırır. Tanrı, Kayin’e, Evel’i öldürmesinin ardından “Kardeşinin kanı topraktan Bana haykırıyor!” (Bereşit 4:10) demiştir.

Burada, yani Bamidbar kitabında da benzer bir düşünce görmekteyiz:

“İçinde olduğunuz ülkeyi kirletmeyin; zira [dökülen masum] kan ülkeyi kirletir ve ülke, içinde dökülmüş olan kan için, ancak ve ancak [bu kanı] dökenin kanıyla kefarete bulacaktır” (Bamidbar 35:33).

Bu pasukta iki kez karşımıza çıkan ve Moşe’nin kitaplarında başka hiçbir yerde bulunmayan *h-n-f* fiili, kirletmek, lekelemek, kutsiyetini bozmak anlamına gelir. Cinayetin cezasız kaldığı bir dünyada temelden kusurlu bir şeyler vardır. İnsan hayatı mukaddestir. Savaşta olduğu gibi haklı gerekçelere sahip kan dökme durumları bile manevi saflığa halel getirir. Bu nedenle, kan dökmüş bir Koen, halkı mübarek kılmaz.¹ David’e Bet Amikdaş’ı inşa edemeyeceği, zira “çok fazla kan döktüğü” söylenmiştir.² Ölüm kirletir.

İntikam fikrinin ardında yatan da budur. Ve her ne kadar Tora, Tanrı tarafından emredilen haller dışında,³ intikamı reddediyorsa da, yanlış bir şekilde “kan intikamcısı” veya “kan davalı” olarak çevrilen *goel a-dam* kavramında bu fikirden bir miktar kalmıştır. *Goel a-dam*, aslında “kan kurtarıcısı” veya “kanı kurtaran” anlamına gelir. Bir kurtarıcı, dünyadaki bir dengesizliği düzelten, birini veya bir şeyi kurtararak onu hak ettiği yere iade eden biridir. Örneğin Boaz, Naomi’ye ait bir toprağı kurtarmaktadır.⁴ Kurtarıcılar, kendilerini köleliğe satmak zorunda kalmış olan akrabalarını tekrar özgürlüğe kavuşturan kişilerdir.⁵ Tanrı, halkını Mısır’daki esaretten kurtarmıştır. Bir kan kurtarıcısı, cinayetin cezasız kalmamasını temin eden kişidir.

Ancak adam öldürme fiillerinin hepsi cinayet değildir. Bazıları *bişgaga*, yani kasıtsız, kaza eseri veya yanlışlıkla olur. Bunlar sığınak şehirlerde sürgüne neden olan eylemlerdir. Yine de bu kanun hakkında bir anlam bulanıklığı söz konusudur. Acaba sığınak şehirlerde sürgüne gitmek, kazara katil olan kişiyi *korumanın* bir yolu mudur, yoksa – taammüden cinayetten suçlu biri için öngörülen idam cezasıyla aynı olmamasına rağmen yine de – bir *ceza şekli* midir? Sürgünün Tanah’te yer alan bir ceza şekli olduğunu hatırlınıza getirin. Adam ve Hava, günahlarından sonra, Eden’den sürülmüşlerdi. Kayin’e, Evel’i öldürmesinin ardından “Yeryüzünde huzursuz bir göçebe” olacağı söylenmişti (Bereşit 4:12). Dualarımızda “Günahlarımız nedeniyle ülkemizden sürüldük” deriz.

Gerçekte her iki öge de mevcuttur. Bir yandan Tora “Toplum, cinayete itham edilen kişiyi kan kurtarıcısından koruyacak ve sanığı, kaçmış olduğu sığınak şehrine geri gönderecektir” (Bamidbar 35:25) denmektedir. Buradaki vurgu korumadadır. Ama diğer yandan, eğer sürgüne çıkan kişi “kaçmış olduğu sığınak şehrinin sınırlarından dışarı çıkarsa ve kan kurtarıcısı onu şehrin dışında bulursa, kan kurtarıcısı, sanığı cinayet suçu olmaksızın öldürebilir” (Bamidbar 35:26-27) diye okumaktayız. Burada bir suç ögesinin varlığı kabul

¹ Berahot 32b; Rambam, İlhot Tefila 15:3.

² Divre Ayamim I 22:8.

³ Bize can almamızı sadece hayatı veren Tanrı emredebilir ve bu da genellikle yalnızca Tanrı tarafından bilinen, ama bizim bilmediğimiz gerçekler temelinde olur.

⁴ Bkz. Rut, 3-4. Bölümler.

⁵ Bkz. bu fiilin 19 kez geçtiği Vayikra 25.

edilmektedir; aksi takdirde kan kurtarıcısı, kazara katili şehir dışında öldürdüyse neden cinayetten suçsuz olsun?⁶

Gelin, Talmud ve Rambam'ın, sürgüne gönderilen kişilerin Koen Gadol'un ölümüne kadar sığınak şehirde kalmakla yükümlü olmasını öngören hükmü nasıl açıkladıklarını inceleyelim. Koen Gadol'un bu kazara adam öldürme eylemiyle ne ilgisi vardı? Talmud'a göre Koen Gadol'un "merhamet dilemesi [yani halk içinde hiç kazara ölüm olmaması için dua etmesi] gerekirdi, ama bunu yapmamıştır".⁷ Burada, Koen Gadol daha tutkulu bir şekilde dua etmiş olsaydı, Tanrı'nın bu kazanın meydana gelmesine izin vermeyeceği şeklinde bir varsayım söz konusudur. Ahlaki bir suç olsun ya da olmasın, yanlış bir şeyler vuku bulmuştur ve kefarete ihtiyaç vardır ki bu kefarete, kısmen sürgünle ve kısmen Koen Gadol'un ölümüyle elde edilmektedir. Çünkü Koen Gadol bir bütün olarak halk için kefarete sağlardı ve öldüğü zaman da ölümü, kazara öldürülmüş olanların ölümleri için kefarete sağlardı.

Ancak Rambam, *Şaşırmışlar İçin Kılavuz*'da (III:40) tamamen farklı bir açıklama verir. Onun için söz konusu olan mesele kefarete değil, korumadır. Adamın bir sığınma şehrinde sürgüne gitmesinin sebebi, kurbanın akrabasının, yani kan kurtarıcının ateşli duygularının soğumasına olanak tanımaktır. Sürgündeki adam Koen Gadol'un ölümüne kadar orada kalır, çünkü Koen Gadol'un ölümü, ulusal bir yas atmosferi yaratır ve bu da intikam özleminin dağılıp gitmesini sağlar – "çünkü [bir talihsizlik yaşadığımız takdirde,] aynı veya daha büyük bir talihsizlik başka birinin başına geldiği zaman kendi talihsizliğimiz için teselli bulmamız doğal bir olgudur. Aramızdaki hiçbir ölüm, Koen Gadol'un ölümünden daha çok kedere sebep olmaz."

İntikam arzusu temel niteliktedir. Tüm toplumlarda mevcuttur. Hiçbir doğal sonu olmayan misilleme döngülerine yol açmıştır – *Romeo ve Jülyet*'te Montegüler ve Kapuletler arasında ve *Baba* 'da Corleoneler ve Tattaglialar arasında. Aşiret savaşları toplumları bir bütün olarak yok etme kabiliyetine sahipti.⁸

Tora, intikam arzusunun doğal olduğu anlayışıyla, onu, tamamen farklı bir şeye tercüme etmek suretiyle ehlileştirilmektedir. Kurbanın ailesinin acısını, kaybını ve ahlaki infialini meşru görmektedir. İntikama yönelik bu içgüdüyü temsil eden şahsın, yani *goel a-dam*, kan kurtarıcısı ifadesinin anlamı budur. Tora, günahsız azizler için değil, tüm tutkularıyla birlikte normal insanlar için kanun koyar. Ütopik değil, gerçekçi bir kanundur.

Yine de, Tora, katil ile kurbanın ailesi *arasına* hayati bir öge sokmaktadır: adalet ilkesi. Doğrudan hiçbir intikam eylemi olmamalıdır. Katil, davası bir adli mahkemede dinlenene kadar korunmalıdır. Eğer suçlu bulunursa, bedelini ödemelidir. Eğer masum bulunursa, kendisine sığınak sağlanmalıdır. *İşte bu tek eylem, intikamı cezaya çevirmektedir.* Tüm farkı yaratan da budur.

İnsanlar birçok kez ceza ile intikamı birbirinden ayırt etmekte güçlük çekerler, oysa bunlar tamamen farklı kavramlardır. İntikam bir Ben-Sen ilişkisidir. Sen benim ailemden birini öldürdün, dolayısıyla ben de seni öldüreceğim. Doğası itibarıyla kişiseldir. Bunun aksine, ceza, kişisel değildir. Artık Montegüler ile Kapuletler arasındaki bir mesele olmaktan çıkmıştır; her

⁶ Bkz. Amnon Bazak, "Sığınak Şehirler ve Kaçış Şehirleri", *Tora MiTsiyon, Devarim, Magid*, Yeruşalayim, 2021, s. 229-236.

⁷ Makot 11a.

⁸ Bkz. Rene Girard, *Violence and the Sacred*, Johns Hopkins University Press, 1977 [*Şiddet ve Kutsal* (Alfa, 2019)].

ikisi de tarafsız hukukun egemenliğine tabidir. Aslına bakılırsa, Tora'nın yaratmayı amaçladığı toplumun en iyi tanımı *nomokrasidir*: insanların değil, kanunun egemenliği.

Ceza, intikamın ilkeli bir reddidir. Kanunu kendi ellerimize almakta serbest olmadığımızı söyler. Güçlü duygular, kanunun uygun şekilde işleyişinin önüne geçemez, çünkü bu, kaçınılmaz olarak anarşi ve kan dökmeye götüren bir güzergâhtır. Kabahat cezalandırılmalıdır, ama sadece, sırf kurban adına değil, toplumun bütünü adına ve adil bir yargılama ile tespit edildikten sonra olmalıdır bu. Müteveffa Simon Wiesenthal'ın, Nazi savaş suçlularını yargıya getirme gayretlerini yönlendiren de bu ilke olmuştur. Wiesenthal, biyografisine *İntikam* değil, *Adalet*⁹ adını vermiştir. Sığınma şehirleri, intikamın cezai adalete tabi kılındığı ve yerini ona bıraktığı bu sürecin bir parçasıydı.

Bu sadece antik tarihten ibaret değildir. 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasından ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinden hemen sonra, önce Bosna ve ardından Kosova olmak üzere eski Yugoslavya'ya vahşi bir etnik savaş gelmişti. Bu savaşlar şimdi Irak, Suriye ve dünyanın başka birçok kısmına yayılmıştır. *The Warrior's Honor: Ethnic War and the Modern Conscience* adlı kitabında Michael Ignatieff, bu bölgelerin nasıl olup da bu kadar hızlı bir şekilde kaosa sürüklendiğini merak etmişti. Vardığı sonuç şöyleydi:

Uzlaşma yolunun üstündeki başlıca ahlaki engel, intikam arzusudur. Şimdi; intikam genellikle alçak ve değersiz bir duygu olarak görülür ve bu şekilde görüldüğü için, onun insanlar üzerindeki derin ahlaki tutuşunun anlaşılması pek enderdir. Ancak intikam – ahlaki yönden düşünüldüğünde – ölenlere yönelik sadakati koruma, onların davasını bıraktıkları yerden ele almak suretiyle hatıralarını onurlandırma arzusudur. İntikam, nesiller arasındaki sadakati korur; doğurduğu şiddet, toplumun ölümlerine yönelik saygının ritüel bir şeklidir – meşruiyeti orada yatar. Uzlaşma, tam da, şiddetin arz ettiği güçlü alternatif törellikle yarışmak zorunda olduğu için zordur. Siyasi terör, ahlaki bir uygulama olduğu için azimlidir. Bir ölümler kültürüdür; vahim ve mutlak bir saygı ifadesidir.¹⁰

Sanki intikam arzusu yokmuş gibi davranmak yersiz bir gözü karalıktır. Bu arzu vardır. Ama başıboş bırakıldığı takdirde, toplumları sonsuz bir şiddet ve kan dökme sarmalına sürükleyecektir. Tek alternatif, onu, kanunun işletilmesi, adil yargılama ve ardından ya cezalandırma ya da koruma yoluyla yönlendirmektir. Sığınma şehirleri kanunu yoluyla uygarlığa yapılan katkı budur: intikamın yerini cezanın ve misillemenin yerini adaletin alması.

⁹ New York: Grove Weidenfeld, 1989.

¹⁰ Michael Ignatieff, *The Warrior's Honor*, New York: Henry Holt, 2000, s. 188 [*Savaşçının Onuru*].

ŞABAT SOFRASI İÇİN SORULAR

1. İntikamı bir Yahudi fikri olarak görebilir miyiz?
2. Acaba sığınma şehrinde sürgüne gitmek bir ceza mıdır, yoksa koruma mı?
3. Bu şehirlerin sakinleri cezayı hak etmekte midir? Ya korumayı hak etmekte midir?

www.RabbiSacks.org   @RabbiSacks

The Rabbi Sacks Legacy Trust, PO Box 72007, London, NW6 6RW • +44 (0)20 7286 6391 • info@rabbisacks.org

© Rabbi Sacks • All rights reserved